

УДК 811.124'06'373

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТЕРМІНОЕЛЕМЕНТІВ «MANIA», «PHILIA» В ЛАТИНСЬКОМОВНІЙ КЛІНІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Шпинта Г.М.

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

У статті проаналізовано терміноелементи *-mania*, *-philia* в лексико-семантичному аспекті, визначено особливості їхнього функціонування у клінічній термінології. Продемонстровано полісемантичні значення вказаних формантів, досліджено синонімічні відношення мовних одиниць. Встановлено частоту використання аналізованих формантів на лексико-семантичному та морфолого-дериваційному рівнях аналізу. У результаті порівняльного аналізу визначено функціональні особливості терміноелементів *-mania*, *-philia*.
Ключеві слова: формант, терміноелемент, клінічна термінологія, манія, філія, латинська мова, полісемія, синонімія.

Постановка проблеми. Головне призначення будь-якої терміносистеми, зокрема клінічної, полягає в забезпеченні однозначного сприйняття та розуміння термінів, що уможливується лише за умови уніфікації, сталості термінів. При цьому варто враховувати, що клінічна термінологія – одна з найрозвиненіших у медичному дискурсі – сформована під впливом екстралінгвальних факторів і поповнюється лексикою різного мовного походження. Встановлено, що, на відміну від анатомічної термінології, основу клінічної термінології становлять слова грецького походження [6, с. 18; 7, с. 207]. Артикульоване твердження ускладнює проблему функціонування досліджуваних одиниць насамперед у медицині, адже знання з грецької мови, як правило, поверхневі: у більшості сучасних нелінгвістичних закладах відсутні заняття з вивчення грецької мови. Крім того, клінічні терміни, терміноелементи зокрема, досить часто є полісемантичними, синонімічними у функціонуванні, на що слід звернути особливу увагу при вивченні та користуванні майбутньому спеціалістові. Таким чином, у роботі проаналізовано лексико-семантичні, морфолого-дериваційні особливості функціонування терміноелементів *-mania*, *-philia* у клінічній термінології та їх полісемантичні й синонімічні відношення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У широкому розумінні проблема не є новою у лінгвістиці. Так, вітчизняні дослідники неодноразово зверталися до вивчення деяких дискусійних питань, пов'язаних із медичною термінологією. Зокрема, історичний аспект становлення і розвитку медичної лексики (на основі пам'яток української мови до XVIII ст. включно) аналізувався у працях В. Німчука [12; 13], В. Передрієнка [14], Г. Дидик-Меуш [4] та ін.; діалектологічний підхід до аналізу термінологічної лексики застосований у наукових розвідках Я. Вакалюк [2; 3], В. Прокопенко [16]; також у дисертаційних працях проаналізовано лексичне наповнення окремих підсистем медичної термінології – кардіологічної (Р. Стецюк [18]), радіологічної медицини (І. Корнейко [8]), шкірних хвороб (О. Петрова [15]), судово-медичної термінології (Т. Лепеха [11]) тощо. Дослідженню етимології греко-латинських медичних терміноелементів присвячені праці Г. Краковецької [9; 10]. Відтак, новизна та актуальність заявленої проблематики не викликає жодного сумніву.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте в науковому просторі досі немає дослідження, присвяченого комплексному аналізу клінічної терміносистеми з увагою до системно-семасіологічного, ономасіологічного та прагматичного аспектів, що уможливило б реалізацію завдання семіологічного опису лексики. Відтак, **мета роботи** полягає в тому, щоб продемонструвати лексико-семантичні, морфолого-дериваційні особливості кінцевих терміноелементів *-mania*, *-philia* в клінічній термінології. Об'єкт роботи – клінічні терміни з терміноелементами *-mania*, *-philia*. Предметом роботи є специфіка функціонування та лексико-семантичні властивості кінцевих терміноелементів *-mania*, *-philia* у клінічній термінології. Для аналізу матеріалу використовуються вузькоспеціалізовані клінічні словники [1; 17].

Виклад основного матеріалу дослідження. Терміноелемент *-mania* (від грец. *μανία* η – божевілля, душевна хвороба [5]) за значенням подібний до терміноелемента *-philia* (грец. *φιλία* η – любов, прив'язаність, дружба [5]), що означає схильність, любов до чогось. Інколи у клінічній термінології аналізовані терміноелементи *-mania* та *-philia* вживаються синонімічно (рівнозначно), зокрема: *gynaecomania* = *gynephilia* (*gynaecophilia*) (гіперсексуальність у чоловіка, що характеризується нестримним прагненням до статевого зближення з новими жінками); *sopromania* = *soprophilia*, *scatophililia* (патологічна схильність до маніпуляції каловими масами) тощо.

При цьому наголосимо: терміноелемент *-mania* (90 різновидів) має вужче значення порівняно з терміноелементом *-philia*, зокрема, під *-mania* розуміється перебільшений потяг, пристрасть до чогось, що виходить за межі звичайного і в більшості випадків стає психічним розладом, патологією. Умовно цю категорію хвороб можна також поділити на декілька категорій:

1. Періодично направлені «манії» (нав'язливі бажання, що позначають лише періодичну потребу робити певні дії) (8,9%): *dipsomania* (*dipsomania*) – періодичний стан запійного пияцтва; *klazomania* (*klazomania*) – періодичні напади насильно наступаючого крику та голосного співу при ясній свідомості; *kruomania* (*kruomania*) – імпульсивне бажання бити себе по голові.

2. Нав'язливе бажання, спрямоване на постійну манакальну дію, яке, проте, не шкодить оточуючим (23,3%): *ablutomania* (*ablutomania*) –

нав'язливе бажання помити руки; *ситоманія* (*sitomania*) – нав'язливе бажання їсти; *глосоманія* (*glossomania*) – нав'язливе бажання розглядати власний язик у дзеркалі; *дансоманія* (*dansomania*) – нав'язливе бажання танцювати; *графоманія* (*graphomania*) – нав'язливе бажання писати твори; *кліноманія* (*clinomania*) – нав'язливе бажання полежати в ліжку, кріслі тощо.

3. Нав'язливі бажання, які спрямовані на те, щоб нашкодити об'єкту дії або собі (38,9%): *геоманія* (*geomania*) – нав'язливе бажання їсти землю; *дерматоманія* (*dermatomania*) – нав'язливе бажання до самоушкодження шкірних покривів; *томоманія* (*tomomania*) – нав'язливе бажання робити на собі хірургічні операції; *оніхотілломанія* (*onychotillomania*) – нав'язливе бажання руйнувати свої нігті або людей, які знаходяться навколо хворого; *піроманія* (*pyromania*) – нав'язливе бажання до пожеж; *міфоманія* (*mythomania*) – нав'язливе бажання брехати; *клептоманія* (*kleptomania*) – нав'язливе бажання красти речі; *кlastоманія* (*klastomania*) – нав'язливе бажання руйнувати речі; *дакноманія* (*daknomania*) – нав'язливе бажання кусати оточуючих; *аутофономанія* (*autophonomania* = *suicidomania*) – маніакальна схильність до самознищення.

4. Найлегша форма таких хвороб – нав'язливе бажання володіти певними предметами (3,3%): *бібліоманія* (*bibliomania*) – нав'язливе бажання збирати книги; *ікономанія* (*iconomania*) – нав'язливе бажання збирати ікони, гравюри.

5. Перебільшене ставлення до себе, маніакальний синдром, зосереджений на нісенітниці, абсурдних діяч і вчинках (25,6%): *грандоманія* (*grandomania*) – нав'язливе бажання до величності; *непродуктивна манія* (*mania improductiva*) – поєднання підвищеного настрою і рухового збудження з відсутністю прагнення до діяльності, бідністю мислення, одноманітністю й непродуктивністю висловлювань; форма змішаних станів тощо.

Зауважимо, різновиди токсикоманії (*barbituromania*, *chloralomania*, *chloroformomania*) та наркоманії (*codeinomania*, *cocainomania*, *morphinomania*, *opiomania*, *aetheromania*) розглядаються нами у групі, у якій аналізований елемент вказує на те, що нав'язливе бажання спрямоване на те, щоб нашкодити об'єкту дії. До того ж, терміни, які позначають різновиди токсикоманії та наркоманії, як правило, мають паралельні форми з кінцевим формантом **-ismus**: *barbituratismus*, *chloralismus*, *cocainismus*, *morphinismus* та ін.

На лексичному рівні більшість клінічних термінів з терміноелементом **-mania** – це морфеми грецького походження (74,4%), рідше – латинського (14,4%), арабського (2,2%), французького (2,2%), німецького (1%), іспанського (1%) та ін.: наприклад, лат. *agromania*, *mania furibunda*, араб. *coffeinomania*, фр. *dansomania*, нім. *heroipomania*, ісп. *cocainomania* тощо.

На морфолого-дериваційному рівні серед клінічних термінів з терміноелементом **-mania** переважають складні слова (слова-композиції) (82,2%) порівняно з словосполученнями (17,8%). Проаналізований матеріал дає підстави стверджувати, що слова-композиції даної групи термінів, утворені шляхом поєднання двох кореневих морфем

(90%) зустрічаються частіше, ніж лексеми триморфемного складу (10%). Також у 77,8% клінічних термінах-композиціях з терміноелементом **-mania** домінує інтерфікс **-o-**.

Терміноелемент **-philia** (грец. φιλία ή – любов, прив'язаність, дружба) вживається у значенні «схильності до чогось» (39 різновидів за [17]). Даний терміноелемент може мати такі конотативні навантаження:

1. Патологічна прив'язаність, любов до живих та неживих осіб, речей (11 одиниць – 25,6%): *айлурофілія* (*ailurophilia* – синоніми *galeophilia*, *gatophilia*) – патологічна прив'язаність до котів; *геронтофілія* (*gerontophilia*) – статеве збачення у формі сексуального потягу до осіб похилого віку; *ефебофілія* (*ephebophilia*) – різновид чоловічого гомосексуалізму, коли об'єктами потягу є підлітки та юнаки; *некрофілія* (*necrophilia*) – статевий потяг, при якому статеве задоволення досягається шляхом здійснення статевого акту з трупом.

2. Патологічна схильність до певних дій (10-23,3%): *клінофілія* (*clinophilia*) – схильність до перебування в ліжку, аби ще трохи поспати; *нозофілія* (*nosophilia*) – схильність знаходити у близьких хвороби і намагатися їх лікувати; *тафофілія* (*taphophilia*) – нав'язливе бажання відвідувати похорони; *клаустрофілія* (*claustrophilia*) – нав'язливий потяг замикаати вікна та двері через страх залишитися одному у відкритому приміщенні.

3. Властивість впливати на стан або змінювати стан у певних анатомічних структурах (18-41,9%): *гемофілія* (*haemophilia*) – спадкове захворювання, яке характеризується незгортанням крові; *ацидофілія* (*acidophilia* синонім *oxyphilia*) – властивість цитоплазми та інших елементів клітини або волокнистих структур бути пофарбованими кислими барвниками (еозином, кислим фуксином тощо); *базофілія* (*basophilia*) – властивість цитоплазми та інших компонентів клітини або інших мікроскопічних структур забарвлюватися основними барвниками (азуром, гематоксилином тощо).

Проведений лінгвістичний аналіз свідчить про те, що остання група термінів об'єднує переважно назви захворювань крові, натомість перша група зосереджена на відображенні патологічного сексуального потягу до певних об'єктів.

На особливу увагу заслуговує проблема вживання омофонів терміноелемента **-philia**. Так, в одних лексичних одиницях вказується на аномалію розвитку певних анатомічних структур: *platystaphyilia* (від грец. πλατύς, 3 – широкий, σταφυλή ή – виноградне гроно, піднебінний язичок) – аномалія розвитку широкого та плаского піднебіння; *hypsyphilia* (від грец. ὑψι вверху, зверху, σταφυλή ή – виноградне гроно, піднебінний язичок) – аномалія розвитку високого вузького піднебіння. До того ж, останній термін зберігся формі неправильного написання (**-staphilia** замість **-staphyilia**) у спеціальній літературі. Інші лексичні одиниці із терміноелементом **-philia** несуть таке семасіологічне навантаження як наукова концепція, науково-медична гілка, різновид, область: *монофілія* (від грец. μόνος, 3 – один, єдиний та φύλον τό – рід, плем'я) – походження всього органічного світу з єдиного кореня, *поліфілія* (від грец. πολύς, 3 – багаточисленний) – похо-

дження групи організмів (таксонів) від неспоріднених пращурних груп.

У результаті аналізу терміноелемента *-philia* встановлено закономірність, його вживання, зокрема, у групі термінів, де підкреслюється властивість впливати на стан або змінювати стан у певних анатомічних структурах, паралельно із терміноелементом *-philia* функціонує суфіксальний форманти *-osis*: *haemochromatosis*, *neutrophilosis*. Також інколи вживається формант *-ismus*: *narcissismus* – синонім до *autophilia*, *autoerotismus*; *voyeurismus* – до *scorophilia*, *masochismus* – до *algophilia* відповідно.

Також зауважимо, більшість клінічних термінів з терміноелементом *-philia* – морфеми грецького походження (76,7%), рідше – латинського (14%), французького (2,3%) та ін.: лат. *spasmophilia*, фр. *voyeurismus* тощо.

Клінічні терміни з терміноелементом *-philia* – це складні слова (слова-композиції), переважно двокореневі (86%). Серед термінів даної групи використовують префіксальні морфеми *para-* (біля, поруч, відхилення від норми), *a-* (*an-*) (заперечення), *ex-* (місцезнаходження ззовні), *endo-* (місцезнаходження всередині): *parahaemophilia*, *aneosinophilia*, *exophilia*, *endorpholia*. Прикметно, що майже в усіх клінічних термінах-композиціях з терміноелементом *-philia* вживається інтерфікс *-o-*.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку в цьому напрямку. Аналіз семантично схожих у клінічній термінології терміноелементів *-mania* та *-philia* продемонстрував, що мовні одиниці мають подібні

закономірності на лексико-семантичному та морфолого-дериваційному рівнях. Частка слів грецького походження домінує в обох групах (75,6%). При основоскладенні майже в усіх клінічних термінах-композиціях вживається інтерфікс *-o-*. Також в аналізованих групах переважають двокореневі складні слова. Крім того, формант *-ismus* використовується в обох групах як паралельна форма, що породжує плутанину та полісемантичність у функціонуванні та виборі терміна.

Отже, розглядаючи різні випадки використання кінцевих терміноелементів у клінічній термінології, можна дійти висновку, що одні й ті ж терміноелементи можуть бути полісемантичними. Водночас у клінічній термінології дуже поширеною є синонімія, яка призводить, з одного боку, до плутанини, з іншого – до некоректного використання терміноелементів у медичній практиці. А тому **перспективою** майбутніх наукових студій є ґрунтовний аналіз лексико-семантичних, морфолого-дериваційних та прагматичних особливостей найчастотніших кінцевих терміноелементів, що дозволить нівелювати проблемні аспекти вивчення клінічної термінології, а також її використання. Окрім того, симбіоз лінгвістичних знань та клінічних даних щодо досліджуваних терміноелементів – актуальний напрям сучасного наукового дискурсу – допоможе уникнути неточностей у вживанні полісемантичних одиниць. Усе це сприятиме систематизації, а отже, й оптимізації функціонування клінічних терміноелементів у вузькоспеціалізованій сфері.

Список літератури:

1. Большой энциклопедический словарь медицинских терминов / под ред. проф. Э. Г. Улумбекова. – М.: ГЭОТАР-Медиа, 2012. – 2263 с.
2. Вакалюк Я. Ю. До вивчення народних назв хвороб на Прикарпатті / Я. Ю. Вакалюк // Мовознавство. – 1972. – № 1. – С. 20-31.
3. Вакалюк Я. Ю. Лексика народної медицини українських говорів Прикарпаття: автореферат дисертації на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Я. Ю. Вакалюк. – Ужгород, 1974. – 26 с.
4. Дидик-Меуш Г. М. Медична номенклатура в пам'ятках української мови XVI-XVIII ст.: автореферат дисертації на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Г. М. Дидик-Меуш. – Львів, 2001. – 19 с.
5. Древнегреческо-русский словарь: [в 2 т.] / сост. Дворецкий И. Х. – М.: Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1958. – 1905 с.
6. Закалюжний М. М. Латинська мова і основи медичної термінології / М. М. Закалюжний, Г. Б. Паласюк. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2004. – 424 с.
7. Кісельова О. Г. Латинська мова і основи медичної термінології / О. Г. Кісельова, Л. Ю. Смольська. – К.: Медицина, 2008. – 360 с.
8. Корнейко І. В. Становлення термінології медичної радіології в українській мові: автореферат дисертації на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / І. В. Корнейко. – Харків, 1996. – 18 с.
9. Краковецкая Г. А. Метафоризация как средство формирования медицинской терминологии: на материале древнегреческого, латинского, русского и украинского языков: автореферат дисертації на здобуття наук. ступ. кандидата філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Г. А. Краковецкая. – К., 1979. – 24 с.
10. Краковецька Г. О. Метафора у формуванні медичної термінології / Г. А. Краковецька // НТП і проблеми термінології: тези доповідей (Львів, 1980) / АН УРСР. КНТ. Ін-т мовознавства. – К.: Наукова думка, 1980. – С. 116-117.
11. Лепеха Т. В. Лексико-семантичні та словотвірні-структурні особливості судово-медичної термінології: автореферат дисертації на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Т. В. Лепеха. – Дніпропетровськ, 2000. – 19 с.
12. Німчук В. В. Мовознавство на Україні в XIV-XVII ст. / В. В. Німчук. – К.: Наукова думка, 1985. – 222 с.
13. Німчук В. В. Староукраїнська лексикографія в її зв'язках з російською та білоруською / В. В. Німчук. – К.: Наукова думка, 1980. – 304 с.
14. Передрієнко В. А. Лікарські та господарські порадники XVII ст. / В. А. Передрієнко. – К.: Наукова думка, 1984. – 127 с.
15. Петрова О. Б. Структурно-семантична характеристика медичної термінології та народних найменувань шкірних хвороб в українській мові: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. Б. Петрова. – Харків, 1990. – 24 с.

16. Прокопенко В. А. Назви хвороб, способів їх лікування та лікувальних установ у буковинських говорах / В. А. Прокопенко // Матеріали 19 наукової сесії Чернівецького ун-ту. Секція філологічних наук. Тези доповідей. – Чернівці, 1963. – С. 6-7.
17. Словарь медицинских терминов / Подготовка е-версии: Дмитрий Расторгуев [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.lib.ru/NTL/MED/slowar_a-k.txt
18. Стецюк Р. Становлення медичної термінології в українській мові / Р. Стецюк // Визвольний шлях. – 1997. – Кн. 3. – С. 342-348.

Шпінта Г.Н.

Национальный медицинский университет имени А.А. Богомольца

ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕРМИНОЭЛЕМЕНТОВ «MANIA», «PHILIA» В ЛАТИНОЯЗЫЧНОЙ КЛИНИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ

Аннотация

В статье проанализировано терминологические элементы *-mania*, *-philia* в лексико-семантическом аспекте, определены особенности их функционирования в клинической терминологии. Сосредоточено внимание на изучении полисемантических значений указанных формантов, исследованы синонимические отношения языковых единиц. Определена частота использования рассматриваемых формантов на лексико-семантическом и морфолого-деривационном уровнях. В результате сравнительного анализа определены функциональные особенности терминологических элементов *-mania*, *-philia*.

Ключевые слова: формант, терминологический элемент, клиническая терминология, мания, филия, латинский язык, полисемия, синонимия.

Shpynta G.N.

Bogomolets National Medical University named after A.A. Bogomolets

SPECIFIC USAGE OF THE TERM ELEMENTS «MANIA», «PHILIA» IN LATIN CLINICAL TERMINOLOGY

Summary

This article analyzes the following term elements *-mania*, *-philia* through the lexical and semantic aspects; their specificity of usage in clinical terminology are determined. The author searches polysemy and synonymy values of these formants. The frequency of usage formants on the lexical, semantic and morphological derivation levels is determined. Comparison of analyzed term elements shows their functional peculiarities.

Keywords: formants, term element, clinical terminology, mania, philia, Latin language, polysynonymy, synonymy.